

Misad Katalin

Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok.

Lilium Kiadó, Dunaszerdahely. 2009. 247 pp.

Lőrincz Julianna

Misad Katalin 2009-ben megjelent *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok* című kötete a szlovákiai magyar nemzeti nyelvvaltozat működésének és használatának különböző aspektusait mutatja be. A tanulmánykötet a szlovákiai magyar nyelvvaltozatot a szlovák nyelvvel való különböző érintkezési területeivel kapcsolatban elemzi. A szerző a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének docense.

A *szaknyelvi regiszterek fejlesztésének szemantikai és pragmatikai összefüggései szlovákiai magyar viszonylatban* című tanulmányában a szerző a szlovákiai magyar szaknyelvi regiszterek állapotára és fejlesztésének szükségességére hívja fel a figyelmet. A dolgozat első része a szlovákiai magyar szaknyelv kutatás történetének rövid áttekintését adja. Megállapítása szerint „... napjainkban a magyar nyelv leginkább fejlődő, szókészletükben legintenzívebben gyarapodó részei a szaknyelvek” (Misad 2009: 11). Az elmúlt negyedszázad alatt azonban a szlovákiai magyar szaknyelv fejlődésében nem sok előrelépés tapasztalható. A Csehszlovákiai, majd később a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának terminológiai csoportja végzett ugyan bizonyos feladatokat, szótárszerkesztési munkákat is, de korszerű összefoglaló munka mindmáig nem jelent meg. A 2002-ben alakult nyelvi tervezéssel foglalkozó műhely, a dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Iroda magára vállalta ugyan a hiányzó szaknyelvi regiszterek összegyűjtését, fejlesztését, de e munka nagyobb eredményei csak évek múlva várhatók. A kutatások részeredményei megtekinthetők az iroda honlapján: www.gramma.sk

A *terminológiai problémák a szlovák-magyar, illetve a magyar-szlovák vonatkozású szakszótárakban és szakkifejezés-gyűjteményekben* című tanulmányban a szerző a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben használt kétnyelvű szakszógyűjteményeket jellemző nyelvi sajátosságok bemutatását és elemzését végezte el. Arra a következtetésre jutott, hogy a szakterminológia bizonytalan, a szlovák nyelvről fordított szakkönyvek és tankönyvek adekvát magyar nyelvű megformálását nagyfokú bizonytalanság jellemzi, amely nem kis részben a nem mindig szakszerű fordításnak köszönhető. Ugyanazt a fogalmat másképp nevezik meg a szlovákiai magyar szaknyelvvaltozatokban, mint a magyarországi standardban, sokszor tükörfordítással bővül a szakszókincs, amely nincs teljesen adekvát viszonyban a fogalom jelentésével. A szerző bőséges példaanyag elemzésével ismerteti azokat a szlovák-magyar szakszógyűjteményeket, amelyek 1919-től kezdve megjelentek.

A szakszójegyzékek, szakszótárak gyakori jellemzője a szlovák és a magyar szakszavak inadekvát megfeleltetése. „Inadekvát megfeleltetésnek azokat a szlovák-magyar vonatkozású (szak)szópárokat nevezzük, amelyekben a szlovák és a magyar (szak)szó összevetése és azonosítása gondmentesnek tűnik, ... mégsem követik a szlovák megnevezés szemantikai és egyéb jellemzőit. Például: *špargl'ová kapusta* – leveleskáposzta (spárgakel v. brokkoli).

Ugyancsak problémát okoznak az ún. kölcsönszók. Ebbe a csoportba azokat a fordítás során keletkezett szavakat sorolja a szerző, amelyek „jelentésükben, szerkezeti felépítésükben és – részben – elemeik motiváltságában egyaránt követik a... szlovák modellt, s nyomukban új, a standard magyartól eltérő szókészleteti elem kerül be nyelvünkbe” (Misad 2009: 56). Például: *hustotá populácie – populációsűrűség* ’népsűrűség’; *prvotny korienok – elsődleges gyökerecske* ’gyökerkezdemény’ stb. De megfigyelhetők a magyar nyelv szlovákiai változatában a szómagyarító törekvések is. A szlovák nyelv hatására a nemzetközi szavak sokkal gyakrabban fordulnak elő szlovákiai magyar nyelvváltozatban, mint a magyarországi magyarban, ugyanis a szlovák nyelvben sokkal több az idegen szó, mint a magyarban. Például: *kafiléria – állati fehérje tartalmú takarmányokat előállító vállalat* ’fehérje-feldolgozó’. A példaként felsorolt jellemzőkön kívül számos más nyelvi alakulatot sorol fel és elemez a szerző.

A magyar mint kisebbségi nyelv használatának gyakorlata a hivatalos érintkezésben című dolgozat is nagyon időszerű kérdést elemez. A szerző megállapítja, hogy a szlovákiai kisebbségi hivatalos nyelvhasználat nem egyenrangú a szlovák nyelv hivatalos használatával. Ugyan a 20. században történtek kisebb pozitív intézkedések, amelyek elrendelték a nagyobb százalékban magyarok lakta járásokban és községekben, hogy magyarul is fel kell tüntetni az állami szervek és közintézmények nevét, de a kisebbségi nyelvhasználat egészében továbbra is diszkriminatív maradt. Az 1989-es rendszerváltás után sem ismerték el a nemzeti kisebbségek nyelvének a szlovák nyelvvel való egyenrangúságát.

Misad Katalin részletesen a többségében magyarok lakta település, Dunaszerdahely hivatalos nyelvhasználatát mutatja be. Kutatásaiban elsősorban a hivatalos feliratokat, a hivatalos ügyintézők nyelvét, dokumentumait vizsgálta. A felmérésből kiderül, hogy a szóbeli ügyintézésben a hivatali dolgozók azt a nyelvet használták, amelyet az ügyfél jobban értett. A közintézményekkel folytatott hivatali levelezés általában kétnyelvű volt, míg a személyre szóló levelezés szlovák nyelvű. A lakossággal való kapcsolatteremtés eszköze, a hangosbeszélő szintén kétnyelvű.

A tanulmány az írott nyelvi korpusz, a dunaszerdahelyi önkormányzat által rendelkezésre bocsátott szlovák nyelvű hivatalos szövegek és magyar fordításaik nyelvi elemzéséből levont következtetésekkel folytatódik. Az írott nyelvi korpuszokat elsősorban a mondat szerkezetek, lexikai jellemzők, grammatikai sajátosságok alapján elemezte a szerző. A tanulmány középpontjában – bár sokféle szempontot figyelembe vett – elsősorban a párhuzamos (szlovák-magyar) korpuszokban előforduló, lexikai-grammatikai fordítási műveleteken alapuló szlovákiai magyar hivatali nyelvhasználat elemzése áll.

A Standardtól eltérő helyesírási formák a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban címet viseli a következő tanulmány. A szerző a szabványként alkalmazott *A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadásában rögzített szabályoktól eltérő írásmódokat elemzi. Az intézménynevek, az intézmények alárendelt egységének nevei, az intézményszerű megjelölések, a rendezvények nevei, a földrajzi nevek, az ünnepek, emlénapok nevei, a díjak, kitüntetések írásmódjának a standard magyartól való eltérései a szövegalkotásban nem kevés hibalehetőséget hordoznak. Az egybeírás-különírás is sokszor a fent említett szabályzattól eltérő többféle eltérést vonultat fel. Nem kis gondot okoz az írásjelhasználat sem. Sokszor a szlovák nyelvi hatás, máskor a magyar helyesírási szabályok hézagos ismerete érhető tetten a sajtónyelvben. A szerző megjegyzi, hogy elképzelhetetlennek tartja,

hogy másfajta helyesírási szabályok alakuljanak ki a szlovákiai magyar nyelvközösségekben, mint a magyarországi magyar nyelvben.

Az *anyanyelvi nevelés problémái a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben* című tanulmány a szlovákiai új közoktatási törvény (2008) követelményeit és a közoktatásban várható eredményeit írja le, illetve várható következményeit diagnosztizálja. Az új érettségi rendszer magyar nyelv és irodalom című tantárggyal kapcsolatos követelményeinek, az érettségi próbateszteknek, valamint próbakönyveknek az elemzése kapcsán számos szakmai és módszertani hibát fedezett fel a szerző. Misad Katalin megállapítja, hogy a korábbi magyar nyelv és irodalom tankönyvek a magyarországi könyvekből összeollózott utázatok voltak, amelyek nyelvi ideológiákra és mítoszokra épülnek. „... figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy a kisebbségi magyar gyermekek természetesen olyan kétnyelvű beszédközösségben élnek, amelyben anyanyelvként egy, a többségi nyelv hatása alatt álló nyelvváltozatot sajátítanak el, s a mindennapi kommunikációs szituációkban szinte kizárólagosan ezt használják” (Misad 2009: 154). Mindezen körülmények figyelembe vételével kellene megírni azokat a korszerű tankönyveket a tanulók számára, amelyek az anyanyelv-elsajátítás hasznos segédeszközei lehetnének.

A tanulmánygyűjtemény több tanulmánya foglalkozik a nyelvi nevelés problémáival a szlovák tannyelvű oktatási intézményekben: a szerző felhívja a figyelmet a magyar anyanyelvi nevelés hiányosságaira, felmérések alapján kimutatja, hogy az anyanyelvihez hasonlóan hiányos a szlovák nyelv oktatása a magyar tannyelvű intézményekben. Ennek is tudható be, hogy a nem kielégítő szlovák nyelvi ismeretek birtokában nehezebben tudnak elhelyezkedni a magyar iskolát végzett tanulók a szlovák munkaerőpiacon. Ez lehet többek között az egyik oka, hogy sok szülő szlovák tannyelvű iskolába járattja gyermekét már az alapoktól kezdve.

Misad Katalin ismerteti a magyar mint idegen nyelv, a hungarológia oktatásának helyzetét is a pozsonyi egyetemen. A *Szép magyar beszéd verseny* hangzási jellegzetességeiről szóló dolgozatában megállapítja, hogy a hangzó beszéd kultúrájára való nevelés nagyon fontos feladata az anyanyelv-oktatásnak. Minél fejlettebb a nyelvhasználó anyanyelvi beszédkultúrája, annál eredményesebben illeszkedik be a szlovák nyelvű többségi társadalomba is.

Az *MTA határon túli kutatóállomásai nyelvi szolgáltató tevékenységének összefoglaló áttekintése, különös tekintettel a Gramma Nyelvi Irodára (2001–2005)* címet viselő írás a kötet záró tanulmánya. A szerző a kezdetektől, megalakulásától 2005-ig tekinti át az iroda nyelvi szolgáltató tevékenységét. A dunaszerdahelyi kutatóállomás mellett 2001-ben létrejött az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai szolgáltató iroda is. Ezekről bővebb információt szerezhet az olvasó a www.mtaki.hu/kutatoallomasok honlapon. A szerző részletesen beszámol a határon túli kutatóműhelyek eredményeiről és működésük szükségességéről. A dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Iroda belső munkatársaként és egyben a nyelvi szolgáltatások felelőseként röviden ismerteti a négy határon túli kutatóhely létrejöttének körülményeit, feladatait, az adott időszakban elért eredményeit.

Misad Katalin tanulmánykötetét jó szívvel ajánlom mindazon szakemberek és nem szakemberek figyelmébe is, akiket érdekel a határon túli magyarság anyanyelvismerete, anyanyelvi nevelése, az ezért folytatott kutató- és oktatómunka, a Magyarország határain túl élő magyarok anyanyelv-használati jogainak helyzete.